

ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCEDEKİ LÂİKLİK TÜRKİYE GERÇEKLERİNE UYGUNDUR

Dr. Ahmet Vehbi ECER*

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana 75 yıl geçmiş olmasına rağmen lâiklik hâlâ toplumumuzda tartışma konusudur. Bu tartışmalarda uzlaşmaya varılmamasının sebeplerinden biri birilerinin kuşkusuz lâikliğe sosyal ve hukukî yönden değil de ideolojik ve dar felsefî açıdan bakmalarıdır.

Konuyu lâik kelimesinin etimolojisini, anlamlarını açıklayarak, ele alarak uzatmak istemiyorum. Kelimeler ve kurumlar nereden gelirse gelsin, başlangıçta hangi anlamları ve amaçları taşırlarsa taşırsınlar farklı bir topluma geçişlerinde farklı anlam ve mahiyet kazanabilirler. Bu sebeple Atatürkçü düşüncede ve Türk toplumunda lâikliğin farklı ülkelerdeki uygulamalarından başka oluşuna şaşmamak lâzımdır. Çünkü Türkiye'deki lâiklikle başka ülkelerdeki lâiklik uygulamaları arasında yüzde yüz benzerlik bulmaya çalışmak sosyal farklılığı gözardı etmektir. Onların dinleri farklıdır, millî kültürleri, yönetimleri, coğrafi şartları, örf ve âdetleri, değer yargıları farklıdır. Üstelik tarihî bir araştırma yapıldığı takdirde bazı devletler hukuku uzmanlarının ileri sürdükleri «*lâikliğin Turanlı bir kurum olduğu, lâik devlet sisteminin Hıristiyanlara Türklerden geçtiği*» fikri doğrulanabilir durumdadır. Zira eski Türklerde (Orhun kitabelerindeki kesin vesikalara göre) kağanın ödevleri arasında hiç de dinî görevlerden söz edilmemektedir. Kağan'ın görevleri arasında, ölecek ulusu diriltip kaldırmak, çıplak ulusu giydirmek, yoksul ulusu zengin etmek... gibi sadece dünyevî görevler sayılmaktadır. Ayrıca İslâm öncesi Türk toplumu ve Türk dev-

* Erciyes Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi.

letleri arasında din savaşlarına şartlanmamaktadır. Gerçi Kağan otoritesini Gök Tanrı'dan almaktadır, ama eski Türklerde devlet yapısı ve anlayışı dünyevî özellikler üzerine kurulmuştur. Ayrıca İslâmî dönemlerde de meselâ Osmanlılar döneminde hukuk alanında yarı lâik sayılabilecek uygulamaların yapıldığını biliyoruz.

«Örfî-Sultanî» denilen ve toplumun ihtiyaçları karşısında «maslahat icabıdır» gerekçesiyle düzenlenen fermanlar, emirler, hatt-ı humayunlar, kanunnameler bu konuda verilebilecek örneklerdir. Bu sebeple milletimiz mensubu bulunduğu din yönünden olduğu kadar tarihî uygulama ve tecrübeler yönünden de lâikliğe tamamen yabancı değildir. Ancak herkesçe bilinmelidir ki tam lâikliğe dönüş Osmanlı devletinin yıkılmasından sonra ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde vukubuldu. Bu devlet, sadece büyük bir komutan değil, aynı zamanda büyük bir inkılâpçı, eşsiz bir fikir ve devlet adamı olan Atatürk'ün önderliğinde kazanılan Türk İstiklâl savaşının sonucunda kuruldu. Bizlere o büyük insan, gerçekleştirdiği büyük inkılâplarıyla Cumhuriyet yönetimini ve toplumumuzun bünyesine uygun gerçek lâikliği hediye etti. Bunları sağlayabilmek için bir dizi inkılâplar yaptı. Onun kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nde lâiklik sadece din ve devletin, başka ifadeyle devlet içinde din ve dünya işleriyle ilgili otoritelerin birbirinden ayrılması şeklinde gerçekleşmemiş, aynı zamanda sosyal hayatın birçok yönlerinin; eğitimin, hukukun, ailenin, giyim-kuşamanın ve başka hususların din ile olan ilişkilerinin çözülmesi biçiminde de kendini göstermiştir. Böylece lâiklik, Türkiye Cumhuriyeti'nin belirgin özelliklerinden biri olmuştur.

Araştırmalarımız sonucunda Atatürkcü düşüncede lâikliğin, kendine özgü bir özelliği olduğu anlaşılmış, bize göre şu temel unsur ve özellikleri taşıdığı sonucuna varılmıştır:

- a) Din ve vicdan hürriyeti,
- b) Resmî bir devlet dininin bulunmaması,
- c) Devletin din ve mezhep ayrımı gözetmemesi,

- ç) Devlet kurumlarıyla din kurumlarının ayrılmış olması,
d) Devlet yönetiminin din kurallarına bağlı olmaması.

a- Türkiye Cumhuriyetinde lâikliğin, birinci temel unsuru ve özelliği, din ve vicdan hürriyetidir. Nitekim Anayasamızda, “Herkes vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir” (Madde: 24) denilmektedir. Din ve vicdan hürriyeti, inanç ve ibadet hürriyetini de kapsamaktadır. Nitekim Atatürk de şöyle demektedir: “Lâiklik, yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Tüm yurttaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğü de demektir”. “Din ve mezhep, herkesin vicdanına kalmış bir iştir. Hiçbir kimse hiçbir kimseyi ne bir din ve ne de bir mezhep kabulüne icbar edebilir”. “Türkiye Cumhuriyeti’nde her yetişkin dinini seçmekte hür olduğu gibi, belirli bir dinin merasimi de serbesttir. Yani ibadet hürriyeti vardır”.¹

Bununla birlikte din, vicdan, inanç, ibadet, dinî âyin ve tören hürriyet ve serbestiyetinin birtakım sınırları da olmaktadır ve anlaşılan bu sınırlamalar, Anayasamızın 14. maddesinde yer alan temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması ile ilgilidir. Buna göre, Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, “Din ve mezhep ayrılığını yaratmak ve sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzeni kurmak amacıyla kullanılamaz”. Başka bir deyişle, ibadet, dinî âyin ve merasim hürriyeti, teokratik bir devlet düzeni kurmak amacıyla kullanılamaz. Nitekim, Atatürk de bu anlamda şöyle diyor: “Tabiatıyla, âyinler asayiş ve genel âdaba aykırı olamaz; siyasi gösteri şeklinde de yapılamaz. Mâzide çok görülmüş olan bu gibi hallere artık Türkiye Cumhuriyeti asla tahammül edemez”. “Biz sadece din işlerini, millet ve devlet işlerine karıştırmamaya çalışıyor, kaste ve fiile dayanan taassupkâr hareketlerden sakınıyoruz. Mürtecilere asla fırsat vermiyeceğiz”.²

1 Atatürkçülük (Birinci Kitap), Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, İstanbul 1984, 110-111.

2 Atatürkçülük (Birinci Kitap), 110-111.

b- Türkiye'de lâikliğin ikinci temel unsur ve özelliği, resmi bir devlet dininin bulunmamasıdır. Zira devlet, gerçek bir kişi olmadığına göre, onun gerçek kişiler gibi bir resmi dininin bulunması da düşünülemez. Bu demektir ki devlet, belli bir dine üstünlük tanımaz ve dolayısıyla da onun kurallarını vatandaşlarına uygulamaya çalışmaz, bu yönde zorlayıcı kurallar koymaz. Keza devlet, din aleyhtarlığında da bulunmaz ve vatandaşlarına dinsizliği telkin etmez. Lâik devlette din ve dindarlık, herşeyden önce bir kişisel seçim ve vicdan sorunudur. Böyle olunca da, lâikliğin dinsizlik olduğu propagandasını yapmaya çalışanların aksine, gerçek din hürriyeti ancak lâik devlette gerçekleşebilir. Zira lâiklik, tam bir din hürriyeti esasına dayanır. Din ve inanç meselesi, gönül işi, şahsi tercih ve vicdan meselesidir. Zorla kimse dindar yapılamaz. İsteyen belli bir dine inanır, onun ibadetlerini ve gereklerini yerine getirir; istemeyen de hiçbir dine bağlanmak ve hiçbir dinin gereklerini yerine getirmek zorunda değildir. Lâik devlet, ne dine dayalı teokratik devlettir, ne de Marksist-Leninist devletlerin, dini bir "afyon" sayan ve vatandaşlarına dinsizliği aşlamaya çalışan din aleyhtarı bir devlettir.³

Lâik devlette din bir gönül işi, şahsi tercih ve vicdan meselesi olduğu içindir ki, Anayasamızın 24. maddesinde, "Kimse ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz" hükmü yer aldığı gibi, Atatürk de: "Din bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Düşünceye ve düşüncüye muhalif değiliz. Biz sadece din işlerini, millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyoruz". "Lâiklik asla dinsizlik gibi, sahte dindarlık ve büyüçülükle mücadele kapısını açtığı için, gerçek dindarlığın gelişmesi imkânını temin etmiştir"⁴ demekte ve böylece Atatürkçülükteki lâikliğin, dinsizlikle bir ilgisi bulunmak şöyle dursun, tersine onun, dinin hakkını dine ve devletin hakkını devlete veren, din müessesesinin vazifesinin hak-

3 E. Özbudun, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II, Atatürkçülük, Atatürkçü Düşünce Sistemi, YÖK Yayınları, No: 5, Ankara 1986, s. 76.

4 Atatürkçülük (Birinci Kitap), 110-111.

kıyla yerine getirilmesine ve gerçek dindarlığın gelişmesine imkân sağlayan bir sistem olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu anlamda Atatürk'ün şu sözleri de zikre değer: “Bunun gibi, bağlı bulunmakla inanmış ve mutlu olduğum İslâm dinini, yüzyıllardan beri alışılmış olduğu üzere, bir politika aracı durumundan kurtarmak ve yükseltmek gerektiği gerçeğini görüyoruz. Kutsal ve tanrısal olan inanç ve vicdanlarımızı karışık ve türlü renkte bulunan ve her türlü çıkarlarla tutkuların alanı olan siyasetten ve siyasetin bütün öğelerinden bir an önce ve kesinlikle kurtarmak, milletin dünya ve ahiret saadetinin emrettiği bir zorunluktur. Ancak böylece İslâm dininin yüceliği gerçekleşir”.⁵

e- Türkiye Cumhuriyeti'ndeki lâikliğin diğer bir belirgin özelliği, devletin, din ve mezhepleri ne olursa olsun, bütün yurttaşlarına eşit muamele yapmasıdır. Başka bir deyişle bu, devletin, din ve mezhep ayırımı gözetmemesi şeklinde ifade edilmektedir. Nitekim, Anayasamızın 10. maddesinde de bu durum, “Herkes... din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşittir” şeklinde ifadesini bulmaktadır. Öte yandan, madem ki “Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir”, böyle olunca Anayasa ve kanunlar önünde milletin bütün fertleri eşittir ve bu eşitlik ilkesi, farklı din, inanç ve mezhep mensubu bütün yurttaşlar için geçerlidir. Böylece lâiklik, insanlara ibadet hürriyeti bahşederken, farklı inanç, din, mezhep ve kanaatlere sahip olanların dinlerini, inançlarını, dinî duygularını ve kanaatlerini de eşitlik ilkelerinin şemsiyesi altında her türlü istismar ve saldırıdan masun kılmak istemekte, dinde hurafe ve taassubu önlemeye çalışarak hoşgörüyü esas almakta, din ve mezhep kavgalarına set çekerek, millî birlik ve beraberliği sağlamaya çalışmaktadır. Şu halde lâiklik; eşitlik, taassupsuzluk, hoşgörü, sevgi ve saygı ortamı içerisinde, milletçe birleşip bütünleşmemizin bir güvencesidir. Şu husus, din sosyolojisi biliminin ortaya koyduğu bir gerçekliktir ki, dinde ve hemen her dinde, olağanüstü bir birleştirme gücü mevcuttur. Bununla birlikte, mez-

5 Atatürkçülük (Birinci Kitap), 112-113.

hepleşmeler, öteki dinî alt gruplaşmalar ve dinî çoğulculuk dolayısıyla gerek bir dinî cemaat ya da ümmet içerisinde, gerekse de bir toplumda veya millet ya da ülke içerisinde dinin toplumsal bütünleşmeyi parçalayıcı fonksiyonları da bulunmaktadır. İşte böylesine bir dinî çoğulculuk ortamında, toplumsal birlik ve bütünleşmenin sağlanması ancak, lâikliğin dinler ve mezhepler arasında bu ayırım gözetmeme ilkesiyle mümkün olmaktadır⁶. Bunun dışında başka bir prensip, biri ya da ötekisi lehine işlev gördüğünden, böylesine bir bütünleşmeyi temine muvaffak olamamaktadır.

Şu halde lâiklik; eşitlik, taassupsuzluk, hoşgörü, sevgi ve saygı ortamı içerisinde milletçe birleşip bütünleşmemizin bir güvencesidir. Nitekim, bu amaçla Atatürk, “Vatandaşları içinde çeşitli dinlere mensup unsurlar bulunan ve her din mensubu hakkında âdil ve tarafsız tutum ve davranışta bulunmaya ve mahkemelerinde vatandaşları ve yabancılar hakkında eşit adalete uygulamakla vazifeli olan bir hükümet fikir ve vicdan hürriyetlerine uymaya mecburdur” demektedir.

ç- Lâikliğin, dördüncü ve çok önemli bir unsur ve özelliği de, devlet kurumları ile din kurumlarının ayrılmış olmasıdır. Buna göre, lâik bir devlette din kurumları devlet fonksiyonları göremeyeceği gibi, devlet kurumları da din fonksiyonları göremez. Böyle olunca lâik devlet, “dine bağlı devlet” sistemi olmadığı gibi, “devlete bağlı din” sistemi de değildir⁷. Bu noktada, Türkiye Cumhuriyetinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın durumu söz konusu olmakta ve bu teşkilâtın devlet organizasyonu içerisinde yer almasının, klâsik Batı tipi lâik sistem ve anlayışlara uymadığı ifade edilmektedir. Hakikaten, Cumhuriyetin başlangıcından itibaren, din işlerini yürütmek üzere, devlet çatısına dahil bir Diyanet teşkilâtı tesis olduğu gibi, Anayasamızın 136. maddesinde de “Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, lâiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi

ç-Tarikatların Türkiye'de ve Türk Tarihindeki rolleri, fonksiyonları ve yapıları ile ilgili olarak bakınız: Ünver Günay - Ahmet Vehbi Ecer, **Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, No: 112, Kayseri 1999.

7 E. Özbudun, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II**, 76-77.

görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünlüşmeyi amaç edinerek, özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir” hükmü yer almaktadır.

Ancak, sosyolojik olarak, belirtmek gerekir ki, her ülkenin tarihî, siyasî ve sosyal şartları, özellikle de o ülkede yaygın olan dinin karakteristikleri, o ülke için gerekli ve geçerli olan lâiklik anlayışını etkilemektedir⁸. Nitekim, önemle vurgulamalıyız ki, Türkiye’de de lâiklik kendi özel şartları içerisinde gelişmiş ve yerleşmiştir. Bir bakıma kendine özgüdür. Böyle olunca, Türkiye Cumhuriyeti’nde Diyanet İşleri Teşkilâtı’nın genel idare içinde yer almasının, onun yukarıda işaret edilen şartlardan kaynaklanan özel durumundan ileri geldiğini belirtmeliyiz. Esasen Türkiye’nin bu özel durumu sebebiyle, Diyanet Teşkilâtı’nın genel idare içinde yer alması lâikliğe aykırı değil, tersine lâikliği koruyucu nitelik taşıyan bir çözüm şeklidir. Zira, ülkemizde dinin, başta devlet ve siyaset hayatı olmak üzere toplum hayatımız üzerindeki güçlü etkileri asırlardır süregelen tarihî ve sosyal bir realite olduğuna göre, din işlerinin devletin kontrolünün dışında bırakılmasının, bizzat lâik Cumhuriyet’in hayatiyeti açısından sakıncalar doğuracağı ortadadır. Kısacası Diyanet Teşkilâtı, Türkiye’nin özel durumu sebebiyle devlet teşkilâtı içinde yer almıştır. Kanaatimizce işte bu durum, Türkiye’de uygulanan şekliyle lâikliği kendine özgü kılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, inkılâpların gerektirdiği bir kamu düzeni tedbiri olarak din işlerinin yürütülmesini kamu hizmeti saymıştır. Bu sebeple din görevlilerinin ve din eğitimi kurumlarının masraflarının genel bütçeden karşılanmasını uygun görmüştür. Kuşkusuz kanun koyucularını böyle bir çözüme yönlendiren etken, dinin devlet hayatına müdahale edebilme imkânlarına son verme düşüncesidir. Bu husus, Türkiye’nin sosyal şartları ve din adına oluşturulan gelenekler gözönüne alındığı takdirde bir zorunluluk olarak kabul görecektir. Çünkü Türkiye yıllardanberi, dini si-

8 T. Feyzioğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Temel İlkelerinden Lâiklik", 221.

yasete karıştıran devlet sisteminin acılarını çok çekmiştir. Bu bakımdan kamu hizmeti kurumu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Devletin bünyesinde yer alması son derece tabii ve gereklidir. Zira İslâm dininde ruhban sınıfı, din adamları sınıfı mevcut olmadığı için din işlerinin cemaate bırakılması sözkonusu olamaz. Kur'an'a göre her fert kendi başına bir cemaattir. Bu itibarla dinin bazı siyasetçi veya softalar elinde bir çıkar aracı olmasını engellemek için her ferdi din ve diyaneti açısından eğitmek ve öğretmeyi devletin yüklenmesi dinin ve devletin korunması bakımlarından bir zarurettir.

d- Türkiye'de lâikliğin beşinci ve son temel unsuru, devlet yönetiminin din kurallarına değil, toplum ihtiyaçlarına, akla, bilime ve hayatın gerçeklerine dayalı olmasıdır. Bu amaçla Anayasamızın 24. maddesinde "Kimse devletin sosyal, ekonomik, siyasî ve hukukî temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz" denilmektedir. Nitekim Atatürk de, muhtelif konuşmalarında, devlet yönetimine aklın, bilimin, çağın gereklerinin ve toplumun ihtiyaçlarının rehberlik etmesi gerektiğini, modern ve lâik bir devlette devlet yönetiminin din kurallarına bağlanmasının uygun ve mümkün olmadığını ısrarla belirtmektedir: "Dünyada herşey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fenin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir"⁹. "Bugünün ihtiyaçlarına uygun kanun yapmak ve onu tatbik eylemek refah ve ilerleme vasıtalarının en mühimlerinden¹⁰". "Biz ilhamlarımızı gökten ve gapten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz. Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk Milleti ve bir de milletlerin tarihinin binbir facia ve ıstırap kaydeden yapılarından çıkardığımız neticelerdir"¹¹.

9 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara 1959, II, 1994.

10 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, 341.

11 Atatürkçülük (Üçüncü Kitap), 48.

Atatürk'ün bu ve benzeri sözlerinden seçtiğimiz örnekleri artırmaya gerek yoktur. Zira bu sözlerin anlamı açıktır. Burada sözkonusu olan, devlet işlerinde din kurallarının değil, aklın ve bilimin egemen olması ve onlara dayandırılmasıdır. İman ve ibadet hayatımızın dışındaki siyaset dahil, bütün devlet hayatımıza, fikir hayatımıza, ekonomik hayatımıza müsbet ve sosyal bilimler yol gösterecektir. Böyle olunca da, Atatürkçü düşünce sisteminde lâiklik, sadece din ve devlet işlerinin ayrılmasından ibaret olan bir devlet yönetimi ilkesi değil, aynı zamanda bir dünya görüşü, bir hayat anlayışı ve tarzı, dünya ve toplum sorunlarına akılcı ve bilimci bir bakış ve yaklaşım biçimi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Kökleri tarihimizin derinlerine uzanmakla birlikte, özellikle devrimizin ve hızla ilerleyen uygarlığın gerisinde kalıp yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan toplumumuzun modernleşme ihtiyaçlarından doğan lâiklik, böylece toplumumuzda din hürriyetinin yanısıra, millî birlik ve bütünlüşmemizin de teminatı olmuştur. Zira tarih, dine karşı en içtenlikli saygının, din sömürüsünün yasaklandığı lâik devlet düzeninde gerçekleştiğini göstermiştir. Bu bakımdan lâiklik, dinsizliği değil, dine saygıyı getirmiştir¹². Bunu sezen büyük Atatürk, "Lâiklik asla dinsizlik olmadığı gibi, sahte dindarlık ve büyücülükle mücadele kapısını açtığı için, gerçek dindarlığın gelişmesi imkânını temin etmiştir. Lâikliği dinsizlikle karıştırmak isteyenler, ilerleme ve canlılığın düşmanları ile gözlerinden perde kalkmamış doğu kavimlerinin fanatiklerinden başka kimse olamazlar"¹³ derken işte bu gerçeklere işaret etmektedir. Lâiklik, ülkemizde, akılcı ve bilimsel düşüncenin yerleşmesi; hurafelerin, cehaletin ortadan kalkması, dine saygının artması ve samimi dindarlığın gelişmesi, din istismarının önlenmesi, toplumsal bütünlüşmemizin güçlenmesi; din, inanç ve mezhep ayrılıkları dolayısıyla parçalanmanın önüne geçilmesi; insana, düşünceye saygının ve sevginin gelişip kökleşmesi, çoğulcu ve modern bir toplum

12 İ.A. Çubukçu, "Lâiklik ve Din", Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi II, 280.

13 Atatürkçülük (Birinci Kitap), 111.

olma idealinin gerçekleşmesi bakımlarından da büyük önem taşır. Çünkü gerçek lâikliğin temelinde dine, inanca ve insana saygı, sevgi ve hoşgörü yatar. Din, özellikle İslâm dini de aynı temellere dayanır. Bu bakımdan temelde bu ikisi arasında hiçbir ayrılık veya aykırılık sözkonusu değildir. Nihayet, Türkiyemizde lâiklik, bağımsızlığımızın ve bir özgürlükler rejimi olan demokrasimizin ayakta kalması bakımından da çok önemlidir. Bu halıyla o, Türkiye Cumhuriyeti için bir hayat meselesidir. Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu yana, büyük çoğunluğu çok samimi Müslüman olan halkımız tarafından içtenlikle benimsenmiştir. Anlaşılan, bu geniş kitleler için, hem samimi bir Müslüman hem de lâik Türkiye Cumhuriyetinin birer vatandaşı olmanın, onlarda yarattığı bir çelişki sözkonusu değildir. Hızlı toplumsal yapı değişikliğinin uyum/uyumsuzluk süreçlerine maruz kalan ve bu çerçevede daha çok dindarlık eğilimleri sergileyen çevrelerin bu davranışlarında da bir çelişki görmek hatalı olur. Tersine, lâiklik, çoğulcu bir ortamda, karşılıklı sevgi ve saygı ilkelerine göre dinî alanın içtenleşerek gelişmesini amaçladığına göre, “çarpık” gelişmemesi şartıyla lâik rejim, toplumda dine duyulan ilgideki bu artıştan memnun olmalıdır. Onun “sağlıklı” gelişmesinin yolu ise objektif bilimsel usûllere göre düzenlenmiş bir dinî eğitim-öğretimden geçmektedir. Bu sağlanmadığı sürece sürprizler ve hayal kırıklıkları devam edecek; bu arada kötülüklerin sebepleri de ya İslâm dinine veya lâik sisteme bağlanacak ve yanlış yolda ısrar edilecektir. Ancak, gerçekte bu bir çelişkidir; temelinde bilgisizlik, eğitimsizlik, daha doğrusu yarımıyamalak ve yüzeysel bir bilgi ile kalitesiz eğitim yatmaktadır. Bununla birlikte, bir başka büyük çelişki daha vardır ki o da, yüzeysel ve çarpık bir din anlayışı ile son zamanlarda “Siyasî İslâm” adı altında tüm İslâm ülkelerinde görülen ve etkileri ülkemize kadar uzanan radikal akımların, tarihin belli bir döneminde şekillenmiş bir dindarlık modeli altında din ve devleti birleştirmeyi İslâmın temel bir kuralı haline getirmeye kalkışarak, anti-lâik tavırlar sergilemeleridir.¹⁴

14 Ü. Günay - H. Güngör - A. V. Ecer, *Lâiklik, Din ve Türkiye*, Ankara 1997, 126-162.

ÖZET

Atatürkçü düşüncede lâiklik başka milletlerdeki uygulamalardan farklıdır. Çünkü halkı müslüman olan ve lâikliği uygulayan tek ülke Türkiye'dir. Batı'da lâikliği uygulayan ülkelerin dinleri, millî kültürleri, değer yargıları, örf ve âdetleri... Türkiye'dekinden farklıdır. Ayrıca Türk Tarihi'nde, Türkler müslüman olmadan önce ve sonra yönetimde lâik uygulama denemelerine de sahiptir. Türk sultanları, politik ve sosyal düzen ile ilgili kuralları, din gereği olmaktan ziyade, ihtiyaç ve kendi otoriteleri gereği koymuşlardır. Ancak tam lâikliğe dönüş Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra, İstiklâl Savaşı'nın sonucunda uygulanmaya konuldu. Atatürkçü lâikliğin temel özellikleri; a) Din ve vicdan hürriyeti, b) Resmî bir devlet dininin bulunmaması, c) Devletin din ve mezhep ayrımı gözetmemesi, ç) Devlet kurumlarıyla din kurumlarının ayrılmış olması, d) Devlet yönetiminin din kurallarına bağlı olmamasıdır. Bunlar arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Devlet çatısı içinde Anayasal bir kurum olarak yer alması Türkiye'nin özel durumu sebebiyledir. Devlet, gene özel durum sebebiyle, din işlerinin yürütülmesini ve meslekî din eğitiminin yapılmasını bir kamu hizmeti saymış, masraflarının genel bütçeden karşılanmasını uygun görmüştür. Böylece dinin devlet hayatına müdahale edebilme imkanlarına son verilme istenmiştir. Zira Türk Milleti, dini siyasete karıştıran devlet sisteminin acılarını çok çekmiştir. İslâm dininde ruhban sınıfı, din adamı sınıfı mevcut olmadığı için din işlerinin cemaatlere bırakılması uygun olamazdı. Lâiklik ülkemizde, akılcı ve ilmî düşüncenin yerleşmesi, hurafelerin ve cehaletin ortadan kalkması, dine saygının artması, din istismarının önlenmesi, toplumsal bütünleşmenin güçlenmesi, inanç, mezhep ve tarikat ayrılıkları sebebiyle parçalanmanın önüne geçilmesi, insana, düşünceye saygının ve sevginin gelişip kökleşmesi... bakımlarından önem taşır.

Anahtar Kelimeler: Lâikleşme, İnkılap, Atatürkçülük, Çağdaşlık.

ABSTRACT

Atatürk's understanding of secularism is different from the application in other countries. Because, Turkey is the only country which its population is Muslim, applies secularism. Western countries which apply secularism have a different religion, national cultures, value of life and customs from Turkey. Also, Turks in their history even before involvement with İslam and after became Muslim, have experienced the secularism in running their countries. Turkish Sultans introduced new laws and rules related to politics and social order for their need and authority rather than religious purpose. However, pure secularism has been introduced only after the collapse of Ottoman Empire and Turkish war of independence (1919-1922). The main features of Atatürk's secularism are: a) freedom of religion, b) not adopting any official religion for state, c) state does not make any differences between religion and sects, d) state constitutions and religious affairs are totally independent from each other. But, The Department of Religious Affairs was established by Atatürk for the special condition of Turkey. For that reason Turkish State consider religious service as civil service and has got the responsibility of administration of religious affairs and religious education of its population. Therefore pays the expenditure of these religious service from national budget. The main purpose of this is to prevent the influence of religion on state system. Because of there is not monastic or religious men class. Leaving the administration of religious affairs to religious sects and denomination is not convenient. Because, secularism in Turkey has a vital importance to accommodate reasonable and scientific thought, to wipe out the superstitions and ignorance, to improve the respect for religion, to prevent the usage of religion for malicious purposes, to strengthen the social unity, to prevent the social division which is motivated by religious and denominational differences to increase respect to and compassion to human values, thoughts, and to carry these values in a steady increasement.

Key Words: Secularization, Revolution, Kemalism, Contemporaneous.